

A gyep és néhány hozzá kapcsolódó fogalom meghatározása Gyepgazdálkodási fogalomtár 1. rész

Szentes Szilárd^{1,4} – Bajnok Márta^{1,4} –
Wagenhoffer Zsombor^{1,4} – Lepossa Anita^{2,4} –
Pólyáné Hanusz Borbála^{3,4} – Tasi Julianna⁴
Szerkesztette: Tasi Julianna

¹Állatorvostudományi Egyetem, Állattenyésztési,
Takarmányozástani és Laborállat-tudományi Intézet, Budapest
²Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Növénytermesztési-
tudományok Intézet, Agronómia Tanszék, Keszthely
³Széchenyi István Egyetem, Albert Kázmér Kar,
Növénytudományi Tanszék, Mosonmagyaróvár
⁴MÁSZ-NAK Gyepgazdálkodási Munkacsoport, Budapest
szemarcus@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÁS

A Magyar Államkincstár által használt, valamint a távérzékelési tevékenység során keletkezett felszínborítási adatok nomenklatúrájában is alkalmazott, gyepekkel kapcsolatos fogalmak meghatározása jelenleg zavaros és szakmailag kifogásolható. Szükséges a fogalmak mezőgazdasági szakmai meghatározása, a jelenleg használatos különböző megfogalmazások egységesítése. A folyamat elindítását és megkönnyítését szolgálja az a fogalomtár, melynek összeállítását elkezdték a MÁSZ-NAK Gyepgazdálkodási Munkacsoportjának akadémiai szférához tartozó tagjai.

Kulcsszavak: definíciók, gyepgazdálkodás, fogalomtár, mezőgazdasági értelmezés

SUMMARY

The definition of the terms related to swards used in support systems in grassland management, or used in the nomenclature of land cover data generated during remote sensing activities, is currently unclear and often inaccurate. It is necessary to define these terms in agricultural context, as well as to standardize the different formulations currently in use. This glossary made by the academic members of MÁSZ Grassland Management Working Group, helps to clarify concepts.

Keywords: definitions, grassland management, glossary, agricultural context

A GYEP FOGALMA

Évelő növénytársulás (természetes gyep) vagy társítás (telepített gyep), mely folyamatos talajfedést biztosít és a fedettségben pázsitfűfélék uralkodnak (borítási dominancia).

A gyep gyűjtőfogalom, többféle szempont szerint lehetséges típusokba sorolni. Az egyik legfontosabb szempont a hasznosítási cél szerinti osztályozás. Megkülönböztetjük a takarmányozási célú (legelő, kaszáló, rét hasznosítású) és a különleges gyepeket (talajvédő-, sorköz-, pázsit-, sport-, hobbi gyep). Utóbbi három típusú gyep nem szolgál természetvédelmi célokat, a többi ugyanakkor fontos része az adott táj és élőhely védelmének. A hazai

gyeppek több mint felén elsődleges cél a természetvédelem, mely a hasznosítás által valósul meg (Szentes et al., 2007, 2008, 2009a, b.; Penksza et al., 2007, 2009a, b). Másik fontos csoportosítás az élettartam szerint történik: vannak állandó (tartós) gyeppek és rövid életű (ideiglenes) gyeppek (Láng, 2002; Tasi, 2010).

A GYEPHASZNOSÍTÁS FOGALMAI

Legelő: Legeltetéssel hasznosított gyep, ahol a tenyészedő alatt a föld feletti biomasszát az állatok legelése újránövekedésre (sarjadásra), azaz növedékek fejlődésére készíti, és azokat a gyepterület túlnyomó részén a legelő állatok takarítják be (Barcsák és mtsai, 1978; Gallyas és Sárossy, 1989).

Kaszáló: Kaszálással hasznosított gyep. A fejlődő növedékeket az ember – többnyire kaszálógépek segítségével – takarítja be. A kaszálás célja takarmánykészítés. A kaszálék etethető frissen (zéró legeltetés) vagy tartósítva, azaz szénává szárítva vagy erjesztve fűszilázs, esetleg fűszénázis formájában. A terület tisztántartását célzó szárózás nem minősül kaszáló típusú gyephasználatnak, hanem a gyepkezelés része lehet, elsősorban természetvédelmi céllal (Vinczeffy, 1993).

Réthasznosítás: Kettős hasznosítású gyep. Az első növedéket (anyaszéna) vagy az első két növedéket kaszálással takarítjuk be, a nyári- és őszi sarjút állatok legelik le. Réthasznosításra olyan gyeppek alkalmasak, melyeken tavasszal vízállás keletkezik, vagy elhelyezkedésük miatt magas a talajvíz. A nedves, vízenyős talaj nem teszi lehetővé a tavaszi-, nyár eleji legeltetést. A víz felszáradása, a talaj nedvességtartalmának csökkenése után már nem nő kaszálásra alkalmas mennyiségű fűnövedék, viszont alkalmassá válik a legeltetésre (Barcsák és mtsai, 1978; Tasi, 2010).

A TULLEGELTETÉS FOGALMA

A gyep olyan nagy legelőterhelés melletti tartós, illetve túl gyakori legeltetésre, melynek következtében

annak biológiai sokfélesége, valamint termőképessége csökken, növényzete kiritkul, belső szerkezete nagyfoltossá válik, a gyepnemez tartósan sérül. Legfontosabb okai a túl rövid regenerációs idők, vagy azok teljes hiánya, és a gyepnövények emiatt kialakult elégtelen fotoszintetizáló felülete, amely a pázsitfűvek tartaléktápanyagainak elvesztéséhez vezet. Ez az állapot több év alatt jön létre, nem egyéves túlterhelés következménye.

A legelők egyes részeinek túllegeltetett állapota természetes! Pásztoroló legeltetési mód esetén a karám, illetve a nyári szállás környékén nem lehet megakadályozni! Hatása optimális esetben általában a karámtól kb. 50-100 m-re szűnik meg. Szakaszváltó legeltetési mód alkalmazásakor a felhajtóutakon szükséges elfogadni a túllegeltetés következményeit és időszakonként javítani a felhajtóutakat.

A túllegeltetést okozó legelőterhelés mértéke nem általánosítható! Sok tényező befolyásolja, mint például a legeltetett állatfaj, a legeltetési mód, a gyep fajösszetétele és belső szerkezete, a talaj állapota, a kitétség, illetve a lejtőmeredekség, de még az évjáráthatás is (Szentés és mtsai, 2023; Tasi, 2010).

AZ ALULLEGELTETÉS FOGALMA

A túllegeltetés ellentéte, általában a legelők távoli részein jellemző, és ugyanolyan kedvezőtlen a növénytársulásra nézve, mint a túllegeltetés. Akkor alakul ki, ha a gyepet az eltartóképességénél kevesebb állattal, vagy a legeltetési időben rövidebb ideig legeltetjük. Ez 1-2 évig nem okoz jelentős változást a gyep fajösszetételében, azonban sokéves alulhasznosítás esetén először a domináns pázsitfűvek, elsősorban a nagy termetű szálfűvek szaporodnak fel, és elindul az avarfelhalmozódás, ami a gyengébb sarjadás mellett az avartüzek kockázatát is növeli. Ha az alullegeltetés, vagy a felhagyás egy erős túllegeltetést követ, ahol a gyepnemez felszakadozott, fokozott a veszélye egyes inváziós, illetve lokálisan felszaporodó pázsitfű fajok – mint amilyen a fenyérfű (*Bothriochloa ischaemum*) és a siska nádtippán (*Calamagrostis epigeios*) – megjelenésének, illetve robbanásszerű felszaporodásának. Néhány év múlva megindul, majd felgyorsul a terület becserjésedése, és a vegetáció alakulása a klimaxtársulás felé tart (szukcesszió), miközben a gyepes élőhely visszaszorul, vagy akár teljesen megszűnik (Szentés és mtsai, 2023; Tasi, 2010).

AZ OPTIMÁLIS LEGELŐTERHELÉS FOGALMA

Az optimális legelőterhelést mindig az adott cél határozza meg. Konvencionális gyepgazdálkodási szempontból az az állatlétszám, aminek adott legelő adott legeltetési időben éppen fedezni tudja a takarmányigényét, az állatok optimális fejlődése mellett, a gyep leromlása, túl-, illetve alullegeltetése nélkül. Kiszámításához ismerni kell a gyep hozamát, annak növedékenkénti megoszlását és a legeltetett állatállomány takarmányigényét a legeltetési időben, illetve a rotációban (Barcsák és mtsai, 1978).

AZ ÁLLATELTARTÓ KÉPESSÉG FOGALMA

Egységnyi takarmánytermő területen eltartható állatok száma (hány állat/állategység számára természetileg meg az a mennyiségű takarmány, amely kielégíti azok szükségleteit), vagy az egy állat eltartásához szükséges takarmánytermő terület nagysága. Értéke a takarmánynövény természetiségének színvonalát is mutatja. A természetett növénykultúrának megfelelően beszélhetünk a szántóföldi takarmánytermő terület eltartóképességéről és a gyep eltartóképességéről. A legelő eltartóképességét meghaladó túlterhelése a növényállomány kiritkulásához vezet, és az eredeti környezet kedvezőtlen irányba alakul át (Barcsák és mtsai, 1978; Láng, 2002; Tasi, 2010).

A LEGELTETÉSI MÓDOK FOGALMAI

(Barcsák és mtsai, 1978; Gallyas és Sárossy, 1989; Láng, 2002; Vinczeffy, 1993)

Szabad – más néven pásztoroló – legeltetés:

Magyarországon hagyományosnak tekintett legeltetési módszer. Az állatok mozgását irányító pásztor tapasztalata alapján történik a legelő hasznosítása, nem szakszerű legeltetési terv szerint, mint a szakaszos legeltetésnél. A szabad legeltetésnél az állatok rövid idő alatt bejárják az egész legelőt, így nem biztosított a növények újraképzéséhez szükséges pihenési (regenerációs) idő. A szabad legeltetés egyenletlen terhelést valósít meg a legelőn. Tavasszal, amikor fűbőség van, alullegeltetés történik, nyár közepétől pedig fűhiány jellemző, ilyenkor túllegeltetés figyelhető meg, annak hátrányos következményeivel. A legelési veszteség az 50%-ot is meghaladhatja tavasszal, nyár elején. A rendszertelen gyephasználat következtében az értékes, ám állandó rágást, tiprást nem bíró növények kipusztulnak, helyüket gyomszamba menő növények foglalják el. Legelőápolásra, gyomszabályozó kaszálásokra nincs lehetőség az állatok állandó jelenléte miatt, a pásztorok pedig ma már nem használják az acatolót, nem irtják a gyomokat. Ez a folyamat a legelő leromlásához, elgyomosodásához vezet, melyet tetéz az acatolás hiánya. Ezért a szabad legeltetést a gyepnövényzetre hátrányos módszernek tekintjük.

Szakaszos – más megnevezésekkel szakaszváltó, rotációs – legeltetés:

A legeltetés tervezett módszere. A legelő területét annak termésmennyisége és az állatlétszám, továbbá az ezekből megbecsült állateltartó képesség figyelembevételével több, de legalább 4 szakaszra osztjuk. A szakaszok határa lehet állandó- vagy mozgatható kerítés (villanykarám). Míg az állatok egy szakaszon legelnek, addig a többi szakaszon zavartalanul nő a fű. Az újabb, legeltetésre alkalmas termés kialakulásához átlagosan 30 nap **fejlődési (pihenő-, regenerációs) idő** szükséges, így a **legelési idővel** (egy szakaszon legeléssel töltött idő) együtt kb. 40-50 nap múlva kerül sor a szakasz következő növedékének legeltetésére. Ez a **rotációs idő**.

A legeltetés szervezésének alapja az adott legelőrész (szakaszon) minél rövidebb legelési idő és minél hosszabb regenerációs idő.

A szakaszos legeltetéssel jelentősen csökken a legeltetési veszteség. A legelő növényzete számára kíméletes legeltetést jelent. A tervszerű legeltetéssel és a legelőápolási munkák elvégzésével megakadályozható a növényállomány leromlása, az elgyomosodás, ezért a környezet megóvása érdekében is fontos a legeltetési módok közül a szakaszos legeltetés valamelyik formáját (állandó szakaszhatárok változó legelési idővel, vagy változó szakaszhatárok állandó legelési idővel) alkalmazni.

Legelőkertés legeltetés:

A pásztorhiány által életre hívott legeltetési mód. Bekerített legelőn a kerítés őrzi a jószágállományt. Nincsenek valódi szakaszok, egyetlen nagyméretű vagy kevés számú bekerített legelőrész van, amelyekben a teljes legeltetési időben szabadon legelnek az állatok, kevés emberi felügyelet mellett vagy teljesen felügyelet nélkül. Nincs áthajtás egyik legelőrészről a másikra, vagy legfeljebb egyszerű kétszer évente. Nincs valódi rotáció a legelőegységek között, hiszen ahhoz legalább 4 részre kellene osztani a legelőt egy-egy gulya vagy nyáj részére. Hátrányai között említhetők ugyanazok a növényzetre kedvezőtlen hatások, mint a szabad legeltetés hatásai, de rosszabb annál, mert a jó pásztor nem engedi egyszerre a teljes legelőn kószálni a jószágot. A legelőkertben még ez a fajta terelgetés sincs meg, ezért nagyobb taposási és rágási károsodás éri a legelő egyes részeit, míg a távolabb eső részek akár legeletlenül is maradhatnak. A folyamatosan taposott

és lerágott területeken nagyon gyorsan kikopárosodik a legelő, amely gyors elgyomosodáshoz vezet.

A GYOMSZABÁLYOZÓ KASZÁLÁS FOGALMA

A kaszálás a legeltetési időnyen belül történik. Célja nem takarmánykészítés, hanem a gyomnövények magpergetés útján történő szaporodásának megakadályozása. Időpontja a cél miatt az adott területen leginkább veszélyesnek minősített növények tömeges virágzásának időszaka. Ekkor lehetséges az állandó legelőkön jellemző évelő gyomnövények esetében nemcsak a magpergetés megakadályozása, hanem a növények tartalék tápanyagainak kimerítése is, ezáltal némiképp visszaszorításuk, borításuk csökkentése. Gyomszabályozó kaszálásra szabad legeltetési mód esetén nincs lehetőség, ez az egyik hátránya ennek a legeltetési módnak, amely miatt jellemző a pásztortolt legelők elgyomosodása (Tasi, 2010).

A TISZTÍTÓ/TISZTOGATÓ KASZÁLÁS FOGALMA

A legeltetési időnyen kívül, ősszel-tél elején végzett kaszálás. Célja nem takarmánykészítés, hanem a téli gyepbunda (elfagyott növényborítás) csökkentése, ezáltal a kora tavaszi fogasolás elkerülése, a tavaszi sarjadás meggyorsítása. A kaszálással megtörténik a legelő megtisztítása az állatok által otthagyt, nem legelt növénymaradványoktól. A legeltetési időny végén alacsony tarlóra lerágott, gyommentes legelőn szükségtelen kaszálást végezni (Tasi, 2010).

IRODALOM

- Barcsák Z.-Baskay-Tóth B.-Prieger K. (1978): Gyeptermesztés és -hasznosítás. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 339.
- Gallyas Cs.-Sárosy I.-né (szerk.) (1989): Mezőgazdasági Kislexikon. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 642.
- Láng I. (főszerk.) (2002): Környezet- és Természetvédelmi Lexikon I-II. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Penksza K.-Tasi J.-Szentés, Sz. (2007): Eltérő hasznosítású Dunántúli középhegységi gyeppek takarmányértékeinek változása. Gyepgazdálkodási Közlemények 5: 26-33.
- Penksza K.-Wichmann B.-Szentés Sz. (2009a): Szarvasmarha-, juh- és lólegelők összehasonlító vizsgálata a Tapolcai és a Káli-medencében – 2008. év. Gyepgazdálkodási Közlemények 7: 59-63.
- Penksza K.-Tasi J.-Szabó G.-Zimmermann Z.-Szentés Sz. (2009b): Természetvédelmi célú botanikai és takarmányozástani vizsgálatok adatai Káli-medencei juhlegelőhöz. Gyepgazdálkodási Közlemények 7: 51-58.
- Szentés Sz.-Penksza K.-Tasi J. (2007): Gyepgazdálkodási vizsgálatok a Dunántúli középhegység néhány természetes gyepében. Animal welfare, etológia és tartástechnológia 3: 127-149.
- Szentés Sz.-Penksza K.-Tasi J.-Malatinszky Á. (2008): A legeltetés természetvédelmi vonatkozásai a Tapolcai- és Káli-medencében. Animal welfare, etológia és tartástechnológia 4: 829-835.
- Szentés Sz.-Tasi J.-Házi J.-Penksza K. (2009a): A legeltetés hatásának gyepgazdálkodási és természetvédelmi vizsgálata Tapolcai- és Káli-medencei lólegelőn a 2008. évi gyepgazdálkodási időnyben. Gyepgazdálkodási Közlemények 7: 65-72.
- Szentés Sz.-Tasi J.-Wichmann B.-Penksza K. (2009b): Botanikai és gyepgazdálkodási vizsgálatok 2008. évi eredményei a badacsonytördemici szürkemarha legelőn. Gyepgazdálkodási Közlemények 7: 73-78.
- Szentés Sz.-Fűrész A.-Wagenhoffer Zs.-Penksza K. (2023): Nedves fekvésű magyar szürke szarvasmarha-legelő termelési és beltartalmi értékeinek havi változása és összefüggése a fajgazdagsággal. Gyepgazdálkodási Közlemények 21(1): 19-28.
- Tasi J. (2010): Gyepgazdálkodás. Egyetemi jegyzet. Gödöllő, 120.
- Vinczeffő I. (szerk.) (1993): Legelő- és gyepgazdálkodás. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 400.

